УДК 796.2:616.8-009.1:159.953-053.5

ПОКРАЩАННЯ ПРОЦЕСІВ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ 5-8 РОКІВ ЗІ СПАСТИЧНОЮ ДИПЛЕГІЄЮ З ВИКОРИСТАННЯМ РУХЛИВИХ ІГОР

Ольга ШЛАПАЧЕНКО

Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського

Анотація. В роботі автор обговорює питання використання рухливих ігор для корекції процесів пам'яті у дітей 5-8 років зі спастичною диплегією в умовах санаторно-курортного лікування**.**

Ключові слова: спастична диплегія, процеси пам'яті, рухливі ігри, санаторно-курортне лікування.

Постановка проблеми. Одним із завдань державної політики у сфері охорони здоров'я є розвиток різних технологій, які сприяють удосконаленню допомоги дітям з обмеженими можливостями. У зв'язку з цим створення умов для забезпечення рухової активності, корекції психічних порушень, фізичної реабілітації дітей, хворих на дитячий церебральний параліч, із залученням членів їхніх сімей є одним з актуальних завдань нашого суспільства [4].

Діти з ДЦП (дитячий церебральний параліч) – це особлива категорія дітей, у яких відмічається складна структура дефекту, що включає рухові, психічні та речові порушення різного ступеня виявлення. Крім рухових та мовних порушень структура дефекту при церебральних паралічах включає до себе специфічні відхилення у психічному розвитку.

Згідно теорії Л. С. Виготського [2], чим далі знаходиться вторинний симптом від первинного, тим краще він піддається корекції. Таки психологи, як Л. А. Данилова [1], К. А. Семенова [5] відзначають, що темпи розвитку пізнавальної діяльності в різних дітей значно коливаються. Е.С. Калижнюк [2, 3], Н. В. Симонова [6] відзначали слабкість процесів уваги та пам'яті у дітей з церебральним паралічем. Автори указують на низьку активність уваги, труднощі їх концентрації, інертність. Виражені порушення пам'яті, пов'язані з пасивністю дітей і психічною виснаженістю.

Фахівці, працюючи з дітьми, що страждають на церебральний параліч, віддають перевагу ігровим методам. Гра є найбільш природною формою життєдіяльності дитини. Ми дотримуємося думки вчених, що процес корекції потрібно здійснювати у формі, доступній дитині, в якому враховуються можливості дитини [7].

Об'єкт дослідження – реабілітація і корекція дітей 5-8 років з ДЦП.

Предмет дослідження – пізнавальні процеси дітей 5-8 років з ДЦП.

Мета роботи – розробити реабілітаційно-корекційну програму з використанням рухливих ігор щодо корекції пізнавальних процесів для дітей 5–8 років зі спастичною диплегією в умовах санаторно-курортного лікування.

Методи дослідження – модифікована методика для визначення рівня сформованості психічних функцій професора Т. П. Вісковатової.

Зв'язок з науковими планами, темами. Робота виконана в межах наукової теми «Психолого-педагогічний супровід комплексної медико-педагогічної реабілітації дітей з ДЦП в умовах санаторію» державного закладу «Дитячий спеціалізований клінічний санаторій «Хаджибей»» Міністерства охорони здоров'я України.

Результати дослідження. Базою дослідження виступав державний заклад «Дитячий спеціалізований клінічний санаторій «Хаджибей»» Міністерства охорони здоров'я України м. Одеси. У дослідженні брали участь 64 дитини (35 дівчат і 29 хлопчиків), з них 5–6 років – 27 дітей, 7–8 років – 37 дітей, які перебувають у санаторії «Хаджибей». Нами було проведено констатуючий експеримент, з метою якого було виявлення вихідних даних рівня розвитку пізнавальних процесів, у тому числі, процесів пам'яті.

© Шлапаченко О., 2009

Другий етап полягав в розробці реабілітаційно-корекційної програми з використанням рухливих ігор для дітей зі спастичною диплегією як формою церебрального паралічу в умовах санаторно-курортного лікування. Проведено теоретичне обґрунтування запропонованої програми, розроблено її зміст і дібрано банк рухливих ігор. Із вихователями й методистами проводилися методичні заняття з проведення й використання рухливих ігор.

Також нами проводилися практичні навчальні заняття з батьками, роз'яснювались цілі й завдання проведення рухливих ігор. Проведено порівняльний аналіз результатів після застосування реабілітаційно-корекційної програми. Нами було визначено показники рівня розвитку пізнавальних процесів. Діти було поділено на контрольну і основну групи, у кожній по 32 дитини.

Дослідження пам'яті здійснювалось за трьома методиками: «Запам'ятай 10 слів», спрямовану на вивчення сформованості короткочасної й довгочасної пам'яті, механічної, слухової, а також процесу пригадування. «Запам'ятай геометричні і лінійні фігури», «Асоціативна пам'ять».

На цей час педагогічний колектив санаторію опирається на програму виховання й навчання «Дитина», «Малятко». Ведучу роль у розвитку рухів дітей з церебральним паралічем у санаторії приділяється лікувальній фізкультурі та масажу. Специфічні особливості розвитку моторики дітей з церебральним паралічем потребують застосування особливих методів та прийомів. Значне місце в програмі відводиться фізичному вихованню, де головною метою є розвиток рухових функцій дитини й корекція їх порушень. Особливу увагу в заняттях приділяються руховим навичкам, які більш за всього необхідні у житті, які забезпечують дитині ходіння, предметно-практичну діяльність та самообслуговування.

Більшість вправ для дитини краще за всього пропонувати у вигляді ігор, це спонукає дитину до виконання бажаних активних рухів. На нашу думку, контингенту дітей, що перебувають у санаторії не достатньо приділяється уваги в проведенні спеціальних занять, спрямованих на покращання пізнавальних процесів. У програмі відсутні відомості про можливість застосування рухливих ігор для розвитку пізнавальних процесів. Ми вважаємо, що одним з шляхів для розвитку пізнавальних процесів дітей 5–8 років з ДЦП у режимі санаторію можуть стати рухливі ігри.

Проведено нами дослідження виявило, що рівень розвитку процесів пам'яті знаходиться на низькому рівні. Результати короткочасної і довгочасної пам'яті склали менш ніж 50 % (44,67 – 44,95 %). Спостерігалась нездатність запам'ятати такий обсяг інформації на слух. Близько 50 % (57,72 – 59,44 %) склали показники зорової пам'яті. У запам'ятовуванні лінійних фігур спостерігалась складність. Багато помилок допускали при дослідженні асоціативної пам'яті (27,87 – 28,45%), називали предмет на картинці, замість асоціації.

На основі виявлених особливостей рівня розвитку процесів пам'яті ми розробили реабілітаційно-корекційну програму занять з використанням рухливих ігор, яка сприяє розвитку пізнавальної сфери дитини з церебральним паралічем.

При проведені занять ми залучали до участі у грі батьків і вихователів. Заняття мали групову форму занять, які проводились 6 разів на тиждень: 3 – у будні дні, 3 – у вихідні. Таки види рухливих ігор, як малорухомі ігри, рухливі ігри, ігри-естафети, сюжетні ігри проводились у основній групі. Контрольна група займалась за програмою санаторію та призначенням лікаря. Проведення занять з використанням рухливих ігор було спрямовано на розвиток функцій аномальної дитини, які відстають у розвитку й мають потребу в педагогічній корекції.

Обираючи ігри, ми керувались потребами дітей з ДЦП, їх можливостями для виконання конкретних ігрових завдань. На перших заняттях застосовувались ігри низької інтенсивності, по мірі розширення можливостей дитини поступово вводили ігри більш інтенсивного характеру, більш складними рухами, вводились ігри змагального характеру.

Крім того, добір ігор визначався місцем проведення. В основному, ігри проводились в ігровій кімнаті, де вихователі працюють з дітьми, це давало можливість широко використовувати різноманітний інвентар, робити різни види пересувань, повзання. Проведення ігор на вулиці давало можливість застосування ігор пов'язаних з кидками, метанням та ін., використовувати крейду для малювання. Також, на вулиці була можливість залучати до гри більше дітей.

Тривалість проведення таких занять становить від 25 до 35 хвилин. Наші спостереження виявили, що при меншій тривалості занять діти хотіли грати ще, залишалися ними. Понад 35 хвилин у дітей виникало стомлення. Заняття на свіжому повітрі в зимовий час значно скорочувалось, щоб уникнути простудних захворювань. Кожне ігрове заняття складалося з підготовчої, основної та заключної частини. Кожна частина мала свою змістову наповнюваність.

До підготовчої частини занять включались нескладні рухи з предметами і без предметів, поступову психологічну й фізичну підготовку до основної частини. Під час основної частини занять застосовувались ігри різної інтенсивності, які були складені з різноманітних рухових дій. У заключній частині використовувались ігри з простими рухами, які сприяли заспокоєнню й зменшенню прояви психофізіологічних зрушень у дітей.

Щоб діти краще засвоїли гру, ми супроводжували її поясненням, показом окремих рухів гравців та заборонених дій й способів поведінки. Для дітей з ДЦП це мало дуже важливе значення, тому що вони через обмежений руховій досвід відчували труднощі та помилялись відтворюючи рухи після слухового сприйняття інформації. Після пояснення у ході відповідностей на питання з'ясовували, чи всі діти розуміють її правила.

Зауваження походу гри ми робили делікатно й доброзичливо, підтримуючи радісний настрій дітей. Необхідно робити підказку у процесі гри, щодо доцільності виконання того чи іншого руху в грі, маючи на меті досягнення оптимального результату.

Підсумки гри ми проводили у доброзичливій, цікавій формі, відмічали тих дітей, які були, наприклад, самі кмітливі, дотримувались правил гри, допомагали товаришам по команді, проявляли ініціативу, виконували правильно вправи і дії, виконували завдання без помилок. Все це викликає у дітей бажання наступного разу досягти ще кращих результатів і грати ще.

Під впливом реабілітаційно-корекційної програми з використанням рухливих ігор значно покращились показники пізнавальних процесів у дітей 5–8 років зі спастичною диплегією ДЦП.

Результати виконання методики «Запам'ятай 10 слів» представлені в табл. 1, 2.

Таблиця 1

Зміни показників короткочасної пам'яті в дітей 5–8 років з ДЦП після застосування реабілітаційно-корекційної програми

Вік	Групи (n)	Кількісні ($\overline{X}$±m) показники відтворених слів з 10, час їх отримання		
		спочатку	наприкінці	p
5–6 років	КГ (n=15)	4,59±0,75	5,02±0,58	>0,05
	ОГ (n=12)	4,96±0,50	6,81±0,31	<0,01
7–8 років	КГ (n=17)	4,75±0,47	5,22±0,84	>0,05
	ОГ (n=20)	4,80±0,15	6,12±0,32	<0,001

У дітей 5–6 років контрольної групи результат склав на 0,43 ($p>0,05$) краще, в основній групі запам'ятовування слів покращилось на 1,85 ($p<0,01$). У дітей 7–8 років контрольної групи показники покращились, але незначно – на 0,47 ($p>0,05$), в основній групі показники покращились на 1,32 ($p<0,001$).

При виконанні методики короткочасної пам'яті в дітей спостерігались покращання, діти краще стали концентрувати увагу на слух, робили менше помилок. Ми пояснюємо це тим, що при проведенні ігор, при їх роз'ясненні інформація сприймалась дітьми не тільки наочним образом, але й на слух. Подача команд, вказівок, інструкцій, які виконували діти без попереднього показу ведучого, сприяло розширенню у дітей обсягу слухової пам'яті.

У порівнянні з контрольною групою показники в основній групі покращились. Так, у дітей 5–6 років контрольної групи показники склали 50,20 %, в основній – 68,10 %. У дітей 7–8 років у контрольній групі 52,20 %, й в основній відповідно – 61,20 %.

При виконанні методики «Запам'ятай 10 слів» вивчення довгочасної пам'яті у дітей 5–6 років спостерігались покращання показників. У контрольній групі на 0,20 ($p>0,05$), в основній групі відтворення слів покращилось на 1,31 ($p<0,01$). У дітей 7–8 років контрольної групи результат покращився на 0,20 ($p>0,05$). В основній групі відтворення слів покращилось на 1, 24 ($p<0,01$).

Результати виконання методики представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Зміна показників довгочасної пам'яті у дітей 5–8 років з ДЦП після застосування реабілітаційно-корекційної програми

Вік	Групи (n)	Кількісні ($\overline{X}$±m) показники відтворених слів з 10, час їх отримання		
		спочатку	наприкінці	p
5–6 років	КГ(n=15)	3,71±0,22	3,91±0,14	>0,05
	ОГ(n=12)	3,81±0,29	5,12±0,25	<0,01
7–8 років	КГ(n=17)	4,42±0,38	4,62±0,22	>0,05
	ОГ(n=20)	4,41±0,37	5,65±0,33	<0,01

Покращання показників у дітей 5–6 років контрольної групи склали 39,10 %, в основній групі – 51,10 %. У дітей 7–8 років контрольної групи склали 46,20 %, в основній – 56,50 %.

Приріст показників у дітей 5–6 років вище, ніж у дітей 7–8 років. Це свідчить про те, що під час проведення рухливих ігор діти запам'ятають лічилки, речитативи, невеликі вірші, які використовуються у сценарії проведення, у правилах гри. У дітей 5–6 років проходить етап підготовки до школи, все це сприяє кращому засвоєнню шкільного матеріалу, збагаченню словникового запасу, покращанню довгочасної пам'яті дітей. При виконанні цієї методики відзначалось вже не таке стомлення, діти охоче пригадували слова, з'являлась посмішка на обличчі й задоволення виконання свого завдання.

Незначний приріст показників у дітей контрольної групи відбувся за рахунок того, що при проведенні занять ЛФК методист практично не використовує ігрових вправ із застосуванням віршів й лічилок. У дітей цих груп гірше виконувалось пригадування слів, діти кілька разів називали теж саме слово або намагались відмовитись від виконання методики, спостерігалось стомлення у дітей.

Під час проведення експерименту відбулися зміни в результатах виконання методики «Запам'ятай геометричні й лінійні фігури» за вивченням зорової пам'яті.

Результати виконання методики представлені в табл. 3, 4.

При запам'ятанні геометричних фігур у дітей 5–6 років контрольної групи результат склав на 0,63 ($p>0,05$) краще, в основній групі результати покращились на 2,12 ($p<0,01$). У дітей 7–8 років показники в контрольній групі покращились на 0,62 ($p>0,05$), в основній групі покращились на 2,71 ($p<0,001$).

Виконання за методикою «Запам'ятай геометричні фігури» дітям було легше, ніж на лінійних. Ми пояснюємо це тим, що в іграх діти використовують частіше предмети геометричної форми. Абстрактні форми сприймаються дітьми трудніше, що впливає на процеси формування зорової пам'яті.

Таблиця 3

Зміни показників зорової пам'яті у дітей 5–8 років з ДЦП після застосування реабілітаційно-корекційної програми

Вік	Групи (n)	Кількісні ($\overline{X}$±m) показники правильних відповідей з 9 геометричних фігур, час їх отримання		
		спочатку	наприкінці	p
5–6 років	КГ (n=15)	5,32±0,49	5,95±0,51	>0,05
	ОГ (n=12)	5,20±0,38	7,32±0,54	<0,01
7–8 років	КГ (n=17)	5,40±0,47	6,02±0,58	>0,05
	ОГ (n=20)	5,50±0,45	8,21±0,53	<0,001

Приріст показників у дітей основної групи 7–8 років склав 91,22 %, ніж у дітей 5–6 років основної групи 81,33 %. У дітей контрольної групи результат покращився, але незначно – 66,11 % й 66,88 % відповідно. Відзначено, що рівень зорової пам'яті підвищився як у дітей 5–6 років так й у дітей 7–8 років.

У виконанні методики запам'ятання лінійних фігур у дітей 5–6 років контрольної групи спостерігалось незначне на 0,46 (p>0,05) покращання, запам'ятання лінійних фігур у дітей основної групи склало 1,92 (p<0,01). У дітей 7–8 років у контрольній групі – на 0,71 (p> 0,05), в основній групі показники покращились на 2,14 (p<0,05).

Результати виконання методики представлені в табл. 4.

Таблиця 4

Зміна показників зорової пам'яті у дітей 5–8 років з ДЦП після застосування реабілітаційно-корекційної програми

Вік	Групи (n)	Кількісні ($\overline{X}$±m) показники правильних відповідей з 9 лінійних фігур, час їх отримання		
		спочатку	наприкінці	p
5–6 років	КГ (n=15)	4,86±0,59	5,32±0,48	>0,05
	ОГ (n=12)	5,20±0,44	7,12±0,54	<0,01
7–8 років	КГ (n=17)	5,40±0,47	5,91±0,58	>0,05
	ОГ (n=20)	5,50±0,46	7,64±0,53	<0,05

Приріст показників зорової пам'яті (лінійні фігури) вище спостерігався у дітей 7–8 років. У контрольній групі – 65,66 %, в основній – 84,88 %. У дітей 5–6 років контрольної групи це склало 59,11 %, а в основній – 79,11 %.

Виконання методики на лінійних фігурах викликало в дітей труднощі, але показники після проведення реабілітаційно-корекційної програми покращились. Оскільки у дітей відмічаються порушення зорового аналізатору ми намагались застосовувати рухливі ігри на формування й знань простору. Діти краще запам'ятають зовнішні, іноді випадкові зорові сприймані ознаки. Кольорові іграшки, інвентар, що використовувався у рухливих іграх з'являвся зоровим підсилюванням у процесі формування пам'яті.

Після проведення занять рухливими іграми у дітей спостерігалось покращання в зоровому запам'ятовуванні лінійних фігур. Оскільки в проведенні занять з рухливими іграми використовувався яскравий інвентар та іграшки, це сприяло покращанню показників у запам'ятанні назви предметів.

Після застосування корекційної програми показники методики „Асоціативна пам'ять" при доборі слів у дітей 5–6 років контрольної групи склали 68,33 %. Зменшення помилок

відбулось і у дітей основної групи – 44,33 %. Показники виконання помилок у дітей 7–8 років контрольної групи зменшились і склали 67,0 %, в основній групі – 40,33 %.

Результати виконання методики представлені в табл. 5.

Таблиця 5

Зміни показників асоціативної пам'яті у дітей 5–8 років з ДЦП після застосування реабілітаційно-корекційної програми

Вік	Групи (n)	Кількісні ($\bar{X}$±m) показники виконання помилок, час їх отримання					
		при доборі		p	при відтворенні		p
		спочатку	наприк.		спочатку	наприк.	
5–6	КГ n=15	2,42±0,21	2,05±0,18	>0,05	3,41±0,29	2,90±0,27	>0,05
	ОГ n=12	2,34±0,21	1,33±0,12	<0,001	3,20±0,31	2,07±0,19	<0,01
7–8	КГ n=17	2,52±0,23	2,01±0,19	>0,05	3,03±0,28	2,76±0,25	>0,05
	ОГ n=20	2,51±0,22	1,21±0,13	<0,001	3,10±0,27	1,91±0,17	<0,001

Так, у дітей 5–6 років контрольної групи покращились результати на 0,37 ($p>0,05$), в основній групі при доборі слів діти допускали менше помилок на 1,01 ($p<0,001$). У дітей 7–8 років контрольної групи на 0,51 ($p>0,05$), в основній групі помилки склали на 1,30 ($p< 0,001$) менше.

При відтворенні слів у дітей 5–6 років контрольної групи показники склали на 0,51 ($p>0,05$) менше, показники основної групи покращились, виконання помилок зменшилось – на 1,13 ($p<0,01$), тобто діти покращили свій показник й наблизили свій результат до встановленої норми. У дітей 7–8 років в основній групі результати покращились на 1,19 ($p<0,001$). У контрольній покращилися на 0,27 ($p>0,05$).

Приріст показників виконання методики більше склав у дітей 7–8 років, діти цього віку готуються до школи, тому більше підготовлені, ніж діти 5–6 років. У рухливих іграх в дітей використання інвентарю асоціювалось з дією, діти з ДЦП значно менше робили помилок при доборі слів, називали асоціації, а не предмет на малюнку.

Показники пам'яті при відтворенні слів у дітей 5–6 років контрольної групи склали 96,66 %, а в основній групі – 69,0 %. У дітей 7–8 років контрольної групи це склало 92,0 %, основній відповідно – 63,66 %.

Отримані дані дають підставу припустити, що частіше на заняттях рухливими іграми використовується різноманітний інвентар. Ця обставина допомагала дітям основної групи в розвитку асоціацій, що сприяє більш легкому запам'ятовуванню, збереженню й відтворенню інформації.

Висновок

Отримані результати педагогічного експерименту відзначили позитивний вплив на розвиток пізнавальних процесів у дітей зі спастичною диплегією. Впровадженої уперше в умовах санаторно-курортного лікування дітей з ДЦП реабілітаційно-корекційну програму з використанням рухливих ігор, яка спрямована на корекцію рухової активності й пізнавальних процесів покращила процеси пам'яті у дітей 5-8 років зі спастичною диплегією.

Таким чином, підтверджено ефективність впливу реабілітаційно-корекційної програми на розвиток пізнавальних процесів ($p<0,5$ – $p<0,001$). Позитивні зміни відбулися в рівні розвитку короткочасної і довгочасної пам'яті, зорової пам'яті, асоціативної пам'яті.

Список літератури

1. *Данилова Л. А*. Особенности нарушения ряда форм познавательной деятельности и пути их преодоления у детей с врожденным церебральным параличом : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л. А. Данилова. – М., 1968. – 20 с.
2. *Калижнюк Э. С.* Особенности задержки психического развития при разных формах церебрального паралича : [метод. реком.] / Э. С. Калижнюк. – М. : [Б.Н.], 1990. – 57 с.
3. *Калижнюк Э. С.* Психические нарушения при детских церебральных параличах : [учеб. пособие] / Э. С. Калижнюк. – К. : [Б.Н.], 1987. – 215 с.
4. Основи медико-соціальної реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи : [навч.-метод. посібник] / за ред. Мартинюка В. Ю., Зінченко С. М. – К. : Інтермед, 2005. – 416 с.
5. *Семенова К. А*. Медицинская реабилитация и социальная адаптация больных ДЦП / К. А. Семенова, Н. М. Махмудова; под ред. Н. М. Маджидова. – Ташкент : Медицина, 1979. – 488 с.
6. *Симонова Н. В*. Формирование познавательной активности и самостоятельности у детей с ДЦП / Н. В. Симонова // Дефектология. – 1988. – № 4. – С. 75-78.
7. *Штеренгерц А. Е*. Лечение и реабилитация детей с ДЦП на бальнеологическом курорте : [метод. реком.] / А. Е. Штеренгерц. – Киев : Здоровье, 1977. – 140 с.

УЛУЧШЕНИЕ ПРОЦЕССОВ ПАМЯТИ У ДЕТЕЙ 5-8 ЛЕТ СО СПАСТИЧЕСКОЙ ДИПЛЕГИЕЙ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ПОДВИЖНЫХ ИГР

Ольга ШЛАПАЧЕНКО

Южноукраинский государственный педагогический университет им. К. Д. Ушинского

Аннотация. В роботе автор обговаривает вопросы использования подвижных игр для коррекции процессов памяти у детей 5-8 лет со спастической диплегией в условиях санаторно-курортного лечения.

Ключевые слова: спастическая диплегия, процессы памяти, подвижные игры, санаторно-курортное лечение.

THE IMPROVEMENT OF MEMORY' PROCESSES AT 5-8 YEARS CHILDREN WITH SPASTIC DIPLEGY WITH USE OF OUTDOOR GAMES

Olga SHLAPACHENKO

Southernukrainian state Pedagogical University K. D. Ushinskyy

Abstract. In work the author opens questions of use of outdoor games for correction of memory's processes at of 5-8 years children with spastic diplegy in sanatorium treatment conditions.

Key words: spastic diplegy, processes of memory, outdoor games, sanatorium treatment.